

Юридичні науки

«ГРАНІТ»

(шифр)

Наукова робота

на тему:

«Імплементція європейських стандартів захисту прав національних меншин в законодавство України»

ЗМІСТ

Вступ

Розділ 1. Характеристика національного законодавства України у сфері захисту прав національних меншин

1.1 Політико-правові засади та нормативно-правові джерела забезпечення прав національних меншин в Україні

1.2 Закріплення забезпеченості прав національних меншин у законодавстві України та їх реалізація на практиці

Розділ 2. Європейське законодавство в етнополітичній сфері

2.1 Особливості забезпечення прав національних меншин в Конституціях європейських країн

2.2 Регіональні засади захисту прав національних меншин

Висновки

Список використаної літератури

ВСТУП

Актуальність теми. В преамбулі Конституції України зазначено, що Українським народом є громадяни України всіх національностей. Нині на території України проживають понад 130 народностей та національностей, що становить близько 20% від усього населення України. Звідси виникає важлива потреба у дослідженні того обсягу прав та свобод, яким наділені громадяни України і, в першу чергу, національні меншини. На сьогоднішній день визначення пріоритетних напрямків розвитку політики України щодо збільшення обсягу прав національних меншин та впровадження європейських стандартів до національного законодавства є головною метою для України. Тому актуальність даної наукової роботи не викликає сумнівів і виникає необхідність детального вивчення вказаного питання.

Постановка проблеми. В першу чергу проблема постає у сфері забезпечення права на вільне навчання мовою національної меншини, відповідно до Закону України «Про освіту», котрий дане право обмежує до «навчання державною мовою». Закріплені на законодавчому рівні гарантії захисту прав національних меншин є однією з основних умов стабільного та мирного співіснування різних національностей в державі. А оскільки міжетнічні стосунки є однією із найскладніших проблем сьогодення, то виникає необхідність урегулювання даного питання за допомогою впровадження європейських стандартів захисту прав національних меншин у законодавство України. Тому в цій науковій роботі доречно буде детально розглянути вказані проблеми.

Мета. Метою цієї наукової роботи є порівняння нормативно-правового закріплення прав національних меншин у ряді європейських країн та в національному законодавстві; висвітлення європейських стандартів захисту прав національних меншин та рекомендації щодо їх втілення у законодавство України.

Завдання. Основними завданнями даної наукової роботи є:

1. Дослідити політико-правові засади та нормативно-правові джерела забезпечення прав національних меншин в Україні;
2. Порівняти закріплення забезпеченості прав національних меншин у законодавстві України та їх реалізацію на практиці;
3. Розглянути та узагальнити особливості забезпечення прав національних меншин в Конституціях європейських країн;
4. Сформулювати рекомендації та стандарти щодо формування державної етнополітики.

Ступінь дослідженості теми. Питанням захисту прав національних меншин присвячено велику кількість праць вітчизняних вчених, зокрема проблеми забезпечення прав національних меншин досліджував видатний історик М.Грушевський, А.Бущенко, А.Глинський, С.Стаковецький, В.Бородінов, О.Зайчук, О.Копиленко, М.Антонович, М.Хавронюк, В.Колісник тощо. Політико-правова і законодавча база у сфері регулювання етнічних відносин в Україні детально розглядається й у працях західних дослідників В.Боуринга, С.Стюарт, Т.Реслер, А.Рейша та ін.

Методика дослідження. При написанні наукової роботи було використано ряд загальнонаукових методів дослідження, серед яких є порівняльно-пізнавальний, метод спостереження, історико-правовий, статистичний, метод аналізу та синтезу тощо. Зокрема, за допомогою порівняльно-пізнавального методу в роботі було проаналізовано законодавче закріплення прав національних меншин в Україні та порівняння із рядом європейських країн. Статистичний метод використано для зібрання даних, зведення їх та угруповання, особливо при вивченні питання щодо повноти реалізації прав та свобод національних меншин та втілення приписів Основного Закону в життя.

Структура наукової роботи. Загальний обсяг наукової роботи – 26 сторінок. Наукова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури.

Розділ 1. Характеристика національного законодавства України у сфері захисту прав національних меншин

1.1 Політико-правові засади та нормативно-правові джерела забезпечення прав національних меншин в Україні

Так склалося історично, що для менталітету українців є характерною праця на благо суспільству, задля піднесення рівня держави та досягнення спільної мети всього народу. Поступово в Україні були здійсненні спроби зруйнування старої системи, яка існувала та розвивалася ще з часів Радянського Союзу, де переважали поняття «державна власність», «державні інтереси», і перехід до визначення пріоритетними таких понять як «національна безпека», «національний інтерес», «національний суверенітет» тощо. Тобто на перше місце стали висувати інтереси нації в цілому. З цього моменту найяскравіше проявляється усвідомлення необхідності захисту прав як української нації, так і всіх інших національностей, що проживають на території України.

Відповідно до перепису населення станом на 2001 рік в Україні проживають близько 130 національностей і народів. Таку кількість можна пояснити тим, що Україна межує з Молдовою, Румунією, Росією, Білорусією, Польщею, Словаччиною, Угорщиною. В Україні проживають 37,5 млн. українців (77,8 % населення країни) і близько 11 млн. (22,2 %) представників інших національностей. Найчисельнішою національною меншиною країни є росіяни - 8,3 млн. осіб, або 17,3 % усього населення. Ще вісім етнічних груп налічують понад 100 тис. осіб: 275,8 тис. білорусів (0,6 %), 342,5 тис. молдован (0,5 %), 248,2 тис. кримських татар (0,5%), 204,6 тис. болгар (0,4 %), 156,6 тис. угорців (0,3 %), 151,0 тис. румунів (0,3%), 144,1 тис. поляків (0,3 %), 103,6 тис. євреїв (0,2 %) [1].

Створення законодавства з питань регулювання прав та свобод національних меншин розпочалося ще з ХХ століття. Першим міжнародним

актом є низка договорів з прав національних меншин Ліги Націй. Однак, унаслідок Другої світової війни абсолютно вся система була знищена.

Після Другої світової війни у 1945 році на основі добровільного об'єднання суверенних держав утворилася Організація Об'єднаних Націй, однією з умов появи якої було загострення необхідності ефективного захисту прав людини, включаючи й національні меншини. Своєрідним поштовхом для удосконалення розгляду проблем, що стосуються прав людини, в тому числі національних меншин, у 1946 році було створено Комісію з прав людини. Наступного року на своїй першій сесії Комісія з прав людини сформувала Підкомісію із запобігання дискримінації та захисту меншин.

Найбільш важливим кроком у захисті прав національних меншин є прийняття Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1992 року Резолюції 47/135 «Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин». У преамбулі декларації викладено основні засади та напрями діяльності ООН з приводу захисту прав національних меншин. В основному, йдеться про такі принципи:

– формуючи політику щодо прав меншин, Організація Об'єднаних націй домагається реалізації принципів, зафіксованих у міжнародних документах загального й регіонального рівнів, а також в угодах, укладених між окремими державами – членами ООН;

– Організація Об'єднаних Націй покликана грати важливу роль у захисті меншин;

– постійне заохочення і здійснення прав осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин як невід'ємної частини розвитку суспільства загалом і в демократичних межах на основі верховенства закону, сприяє зміцненню дружби та співробітництва між народами й державами;

– необхідність забезпечення ще ефективнішого втілення у життя міжнародних документів з прав людини стосовно прав осіб,

що належать до національних чи етнічних, релігійних та мовних меншин;

– міжнародні документи з питань прав людини стосовно прав осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин, мають дедалі ефективніше впроваджуватися в життя [2].

Аналізуючи Декларацію можна відзначити, що вона охоплює увесь арсенал багаторічного теоретичного і практичного досвіду роботи міжурядових та неурядових організацій міжнародної спільноти у сфері захисту прав осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин.

Однак, незважаючи на досить велику нормативно-правову базу, однією з найважливіших проблем як у всьому світі, так і в Україні, залишається захист прав національних меншин, оскільки спостерігається тенденція до збільшення кількості збройних конфліктів та застосування насильства через етнічну або расову дискримінацію. Розглядаючи це питання, необхідно з'ясувати, хто ж є «національними меншинами». У статті 3 Закону України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 року дається таке визначення: «До національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою» [3]. Цей документ окреслив правові засади державної етнополітики у сфері міжнаціональних відносин та прав національних меншин.

В Україні потужним важелем визнання та офіційного закріплення прав національних меншин є Декларація прав національностей України (далі – Декларація) [4], прийнята 1 листопада 1991 року Верховною Радою України. Основоположними засадами, що закріплені в ній є прагнення утвердження в незалежній, суверенній, демократичній, соціальній та правовій Україні священних принципів свободи, гуманізму, соціальної справедливості, рівноправності всіх етнічних груп народу України.

У ній зазначається, що Українська держава гарантує всім народам, національним групам, громадянам, які проживають на її території, рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права. Вказується, що

дискримінація за національною ознакою суворо забороняється й карається за законом.

У статті 1 «Декларації про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин» вказано, що держави захищають на їх відповідних територіях існування та самобутність національних чи етнічних, культурних, релігійних та мовних меншин та заохочують створення умов для розвитку тої самобутності [2]. І в цьому випадку держави повинні вжити всі належні законодавчі та інші політико-правові кроки задля досягнення поставлених цілей.

Не менше уваги слід приділити «Міжнародному пакту про економічні, соціальні і культурні права», де в статті 1 вказано: «Всі народи мають право на самовизначення. На підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток» [5]. Аналізуючи дану статтю, можна стверджувати, що під «самовизначенням» розуміємо один із найважливіших принципів побудови демократичної, суверенної, соціальної та правової держави; наділення кожної особи чи спільноти невід'ємним правом на облаштування власного політичного та громадського життя на свій розсуд, але в межах законності та моральних засад суспільства. Тобто, не повинно бути місця проявам дискримінації, расизму, ксенофобії або ж нетерпимості до осіб з огляду на їх національну приналежність чи релігійні переконання.

Отже, проаналізувавши законодавство України у сфері забезпечення прав національних меншин, можна дійти висновку, що по великому рахунку держава всебічно забезпечує офіційне закріплення прав національних меншин у багатьох нормативно-правових актах. Тому головним завданням залишається гарантія дотримання прописаних прав у всіх сферах суспільного життя, контроль за втіленням даних свобод на практиці, формування удосконаленої бази національного законодавства щодо вказаного питання та більш детальне тлумачення, а, можливо, і розширення прав та свобод національних меншин.

1.2 Закріплення забезпеченості прав національних меншин у законодавстві України та їх реалізація на практиці

Національні меншини беруть активну участь у розбудові держави. Так, Декларація закріплює, що представники народів та національних груп обираються на рівних правах до органів державної влади всіх рівнів, займають будь-які посади в органах державного управління, на підприємствах, в установах та організаціях. У статті 9 Закону України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 року вказується про те, що громадяни України, які належать до національних меншин, мають право відповідно обиратися або призначатися на рівних засадах на будь-які посади до органів законодавчої влади, або ж до виконавчої чи судової влади, місцевого самоврядування, до армії, на підприємствах, в установах і організаціях [1]. Тобто в цих нормах передбачається, що національні меншини наділяються тим самим обсягом прав у сфері здійснення державної влади, що й українці. І дійсно, як показує практика, в Україні гарантується та забезпечується реалізація прав національних меншин на обійманні відповідних посад та відсутня дискримінація за національними ознаками.

Проаналізувавши та детально вивчивши гарантії забезпечення рівних прав українців та національних меншин у сфері державної влади, можна стверджувати, що в Україні на правах постійного комітету у Верховній Раді України діє Комітет з питань прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин, котрий був створений ще 4 грудня 2014 року, і станом на лютий 2018 рік в ньому працюють 10 депутатів, які є представниками національних меншин, зокрема: Джемільєв Мустафа (кримський татарин) – голова Підкомітету з питань етнополітики, прав корінних народів та національних меншин в Україні, жертв політичних репресій; Фельдман Олександр (український політик єврейського походження) – голова Підкомітету з питань громадянства, міграційної політики та етнічних груп України;

Рабінович Вадим (український політик єврейського походження) – Секретар Комітету, голова Підкомітету з прав людини; Брензович Василь (український політик, мадярон) – голова Підкомітету з питань міжнаціональних відносин [6].

Досліджуючи склад Адміністрації Президента України, можна побачити також велику кількість представників національних меншин: Таїрова Лімара (родом з Киргистану) є завідувачем Відділу забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України у справах кримськотатарського народу Адміністрації Президента України; Моїсеєв Максим (родом з Білорусії) – керівник Департаменту з питань громадянства Адміністрації Президента України; Джемільєв Мустафа – Уповноважений Президента у справах кримськотатарського народу і також є членом депутатської фракції Блок П.Порошенка, тощо [7].

Представники національних меншин працюють також в органах виконавчої влади, наприклад, при Міністерстві культури України створений Департамент у справах релігій та національностей. В цьому Департаменті працюють Папаяні Іван, Лой Наталія тощо. Як інститути громадянського суспільства в сучасній Україні функціонують Асоціація національно культурних об'єднань України та Конгрес національних громад України [8].

Проте не в усіх сферах суспільного та державного життя забезпечується рівність.

Дуже гостро в наш час постало питання щодо забезпечення рівних прав та свобод національним меншинам та громадянам України у сфері мовної політики. На цьому підґрунті виникають ряд суперечностей та конфліктів.

По-перше, відповідно до Декларації: «Українська держава гарантує всім народам і національним групам право вільного користування рідними мовами в усіх сферах суспільного життя, включаючи освіту, виробництво, одержання і розповсюдження інформації» [4]. Тобто з даних норм видно, що в Україні головним чином закріплений принцип рівності громадян України усіх національностей та забезпечується право на вільне використання власної мови в будь-яких проявах суспільного життя. Також увага мовному питанню

приділяється і в «Декларації про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин». Зокрема в п.3 ст.4 закріплено: «Держави вживають відповідних заходів на те, щоб там, де це здійснимо, особи, що належать до меншин, мали належні можливості для вивчення своєї рідної мови або навчання своїй рідній мові» [2]. Йдеться про те, що всі держави без винятку, котрі підписали цю Декларацію, повинні дотримуватися її положень, зокрема і вказаної статті та максимально докладати зусиль для здійснення всього, що залежить від держави заради досягнення вказаної мети.

В Законі України закріплено, що держава гарантує всім національним меншинам право на національно-культурну автономію: користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства [1]. Тобто головним критерієм, який відрізняє ці норми, є поняття «навчання рідною мовою» та «користування рідною мовою». Навчання – в реальності означає здійснення навчально-виховного (освітнього – у ВНЗ) процесу мовою національної меншини чи корінного народу. Користування ж фактично представлене можливістю реалізовувати свої права у сфері мовної політики та вільно спілкуватися рідною мовою.

Забезпечуючи право національних меншин на освіту, потрібно звернутися насамперед до Конституції України, як Основного Закону держави, а саме до статті 53, де зафіксовано, що громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства [9]. Якщо розглядати новий Закон України від 5 вересня 2017 року «Про освіту», то в статті 7 йдеться про те, що особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини, а також забезпечується право на вивчення мови відповідних корінного народу чи

національної меншини в комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства [10]. Тобто, приймаючи закон, законодавець не передбачив право національних меншин на вивчення рідної мови у державних навчальних закладах, а лише у комунальних. Найбільшою проблемою в цій сфері може виступати також недостатнє фінансування, адже для забезпечення національним меншинам права на навчання рідною мовою, потрібні фахівці, знавці відповідної мови зі спеціальною освітою.

Однак, в одному з інтерв'ю «Голосу України» заступник міністра освіти і науки Павло Хобзей говорив, що «насправді стаття 7 Закону України «Про освіту» розширює права і можливості громадян України – представників національних меншин, оскільки знання державної мови – це можливість для розвитку, можливість для дитини реалізовувати у нашій країні свої таланти і здібності, і зрештою досягати тих висот, на які вона заслуговує. Закон «Про освіту» і його сьома стаття не має за мету сприяти асиміляції національних меншин. Вони мають зберігати свою культурну ідентичність, але водночас інтегруватися в українське суспільство» [11].

Деякі проблеми постають у сфері гарантування конституційних прав національних меншин на вільне використання національної символіки, права на вільне сповідання будь-якої релігії, проведення культурних заходів та фестивалів, збереженню традицій, обрядів, історичних пам'яток національностей, задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах масової інформації, в інформаційній сфері, створення національних культурних і навчальних закладів та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить чинному законодавству.

Наприклад, у статті 2 «Декларації про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин» вказано, що особи, котрі належать до національних чи етнічних, релігійних та мовних меншин, мають право користуватися досягненнями своєї культури, сповідувати свою релігію та відправляти релігійні обряди, а також

користуватися своєю мовою у приватному житті та публічно, вільно та без втручання чи дискримінації у будь-якій формі [2].

Україна всіляко підтримує культурний розвиток національних меншин, встановлюючи охорону за пам'ятками історії і культури; організаційно й фінансово сприяє святкуванню днів культури національних меншин, пам'ятних дат, релігійних та обрядових свят. Кожного року проводяться культурно-мистецькі акції: Форум національних культур «Усі ми діти твої, Україно!», Всеукраїнський фестиваль «Ми — українські», Міжнародний ромський фестиваль «Амала», численні обласні фестивалі румунської, угорської, польської, корейської, молдовської та грецької культур, що здобули визнання не лише в Україні, але й за її межами [12].

Отже, права національних меншин, що задекларовані та гарантовані в Конституції України та інших нормативно-правових актах не повною мірою втілені в життя. Україна від початку її незалежності і до сьогодні стоїть на шляху удосконалення системи реалізації прав і свобод національних меншин, адже від того, якою мірою будуть виконуватися закріплені в Конституції України, законах України та інших нормативно-правових актах права представників національних меншин, залежатиме не лише їхній соціальний статус і ступінь інформованості в суспільстві, а й рівень солідарності, гуманізму та взаємоповаги між людьми.

Розділ 2. Європейське законодавство в етнополітичній сфері

2.1 Особливості забезпечення прав національних меншин в Конституціях європейських країн

В преамбулі Конституції України зазначається, що Українським народом є громадяни України всіх національностей. Тобто цими словами підкреслюється ставлення влади до національних меншин, визнання їх на рівні

з громадянами України – українцями за національністю. Однак, лише закріплення в преамбулі Конституції України даного положення є недостатнім для захисту та реалізації прав меншин. Аналізуючи Основний Закон, можна стверджувати, що вказані гарантії закріпленні не лише у преамбулі, а й безпосередньо в самій Конституції України, зокрема в статті 11 вказано: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України», а також питанню освіти присвячена стаття 53, де зазначається, що громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства [9].

Розглянувши забезпечення та гарантії захисту і дотримання прав національних меншин у Конституції України, можна порівняти її норми з положеннями нормативно - правових документів деяких європейських держав.

Порівняльно-правове дослідження текстів основних законів європейських держав засвідчує, що досліджуване право на конституційному рівні втілено в різних формулюваннях та обсязі в Албанії, Хорватії, Швеції, Іспанії, Португалії, Норвегії, Данії, Греції, конституційних актах Великобританії, Угорщини, Чехії, Франції, Естонії, Італії, Нідерландів, Словаччини тощо.

Досить детально закріпленні права національних меншин у Конституції Словацької Республіки, де на це виділений четвертий розділ Конституції, який називається «Права національних меншин та етнічних груп». Зокрема у статті 34 зазначається, що громадянам, котрі в Словацькій Республіці належать до національних меншин або етнічних груп, «гарантується забезпечення всебічного розвитку, зокрема, право спільно з іншими представниками меншин або групи розвивати власну культуру, поширювати і отримувати інформацію рідною мовою, об'єднуватися у національні об'єднання, створювати й утримувати установи освіти й культури». Звідси можна зробити висновок, що

держава на законодавчому рівні закріпила статус національних меншин та етнічних груп, надала відповідний обсяг прав та свобод і є гарантом їх дотримання у всіх сферах суспільного життя. Не менший обсяг прав Закон Словаччини передбачає для меншин й у мовному питанні, а саме у частині 2 статті 34 зазначається: «Громадянам, які належать до національних меншин або етнічних груп, за умов, встановлених законом, крім права на оволодіння державною мовою, гарантується право користуватися своєю мовою в офіційних стосунках; право брати участь у вирішенні питань, що стосуються національних меншин та етнічних груп» [13].

У Конституції Румунії особлива увага приділяється праву національних меншин на навчання рідною мовою, зокрема у статті 32 закріплено, що «право осіб, що належать до національних меншин, вивчати рідну мову і право здобувати освіту цією мовою гарантуються; способи здійснення цих прав встановлюються законом» [14]. Дане положення є дуже схожим з нормою Конституції України про право на навчання власною мовою національної меншини. Закріплення вказаної норми в Конституції Румунії свідчить про формування європейських стандартів захисту прав національних меншин в державі, вдосконалення механізму реалізації прав та свобод, пріоритетний напрямок розвитку держави в сторону демократичної та правової моделі тощо.

Досліджуючи основний нормативно-правовий акт Угорщини, можна зауважити, що досить багато положень міститься щодо національних меншин, регулюються відносини у багатьох сферах суспільного життя. Для прикладу, можна навести статтю H, в якій прописано, що Угорщина захищатиме угорську мову та поважатиме мови національностей та етнічних груп, що живуть у країні, а також мови інших країн. Тобто, Угорщина характеризує себе, відповідно до цих положень, як державу, в якій все базується на принципах толерантності, гуманності, рівності громадян та справедливості. Підтвердженням цього є стаття XIV : «Угорщина гарантує фундаментальні права для всіх, без будь-якої дискримінації, на ґрунті статі, раси, кольору, етнічного або соціального походження, національної приналежності,

інвалідності, мови, релігії, політичних або будь-яких інших переконань, майнового, станового або іншого становища без дискримінації» [15].

Однаковий обсяг прав та свобод надається національним меншинам на рівні з угорцями і в сфері місцевого самоврядування. Як приклад, можна продемонструвати статтю XXVII : «Кожну національність і етнічну групу, яка живе в Угорщині, потрібно вважати частиною, котра формує державу. Національні та етнічні меншини матимуть право використовувати свою рідну мову, щоб використовувати їх імена на своїй рідній мові, сприяти їх культури та освіти з урахуванням їхніх мов. Національні та етнічні меншини в Угорщині повинні мати право утворити місцеві і національні органи самоврядування» [15].

Щодо Іспанії, то в цьому випадку більш детальне висвітлення питання забезпечення та офіційного закріплення прав національних меншин передбачене в основному в інших нормативно-правових актах держави. Аналізуючи Конституцію Іспанії, можна дійти висновку, що як певний базис, положення про меншини та етнічні групи вказане лише в статті 2, де зазначається, що «Конституція заснована на непорушній єдності іспанської нації, єдиної і неподільної для всіх іспанців Батьківщині; вона визнає і гарантує право на автономію національностей і районів, її складових і солідарність між усіма ними» [16].

Характеризуючи Ісландію, одразу хочеться говорити про могутню правову державу з потужною економікою та високим рівнем соціального забезпечення населення, пріоритетними напрямками розвитку якої є сфера культури та туризму. Однак, проаналізувавши Конституцію Ісландії можна стверджувати, що в ній закріплений недостатній обсяг можливостей для національних меншин. Передбачається широкий обсяг прав для громадян Ісландії, однак не надається особливої уваги саме національним меншинам. Зокрема, у статті 65 йдеться про те, що всі є рівними перед законом і користуються рівними правами, незалежно від статі, релігії, переконань,

національності, раси, кольору шкіри, добробуту, походження або іншого статусу [17].

Також доцільно розглянути рівень закріплення та забезпеченості прав національних меншин на прикладі Хорватії. Досліджуючи її Конституцію, було виявлено, що в ній детально прописані вказані питання, зокрема у статті 15 передбачено, що у Республіці Хорватія «рівноправні представники всіх народів і національних меншин. Представникам всіх народів і національних меншин гарантується свобода вираження народної приналежності, вільне використання своєї мови і писемності, а також право на культурну автономію» [18]. Виходячи з цього, можна зауважити, що Хорватія – це та держава, котра має досить об'ємний та невичерпний перелік прав та свобод, якими наділені національні меншини.

Підтвердженням цьому, є положення, що міститься у Розділі 1 «Історичні основи»: «Республіка Хорватія створюється як національна держава хорватського народу і як держава представників інших народів і національних меншин, які є її громадянами: сербів, мусульман, словенців, чехів, словаків, італійців, угорців, євреїв та інших, яким гарантується рівноправність з громадянами хорватської національності і дотримання національних прав відповідно до демократичних норм ООН і країн вільного світу» [18].

Отже, проаналізувавши вище наведене можна зробити висновок, що зміст Конституцій європейських держав свідчить про те, що майже в кожній третій державі закріплено насамперед право на національне самовизначення, тобто кожен має право на вільне вираження своєї належності до певної нації. В більшості держав передбачена заборона на примусове змінення власної національної належності. Гарантується право на вільне використання мов національних меншин та спостерігається позитивна тенденція до збільшення обсягу прав національних меншин, забезпечення реалізації їх в усіх сферах суспільного життя.

2.2 Регіональні засади захисту прав національних меншин

Одним із основним євроінтеграційних прагнень України та пріоритетним напрямком розвитку держави є забезпечення належного захисту прав національних меншин шляхом формування та впровадження належної законодавчої основи під впливом європейських стандартів. З огляду на сказане, виникає необхідність співпраці з міжнародними інститутами, діяльність яких спрямована на забезпечення поваги до прав та свобод людини і громадянина. Для прикладу можна привести Організацію з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ).

Одним із пріоритетів діяльності ОБСЄ є сфера забезпечення безпеки в країні, яка також охоплює в собі захист і підтримку демократії та прав людини і громадянина. Держави – учасниці ОБСЄ послідовно підтверджують та підтримують загальновизнані принципи, котрі стосуються захисту прав національних меншин. Водночас одним із механізмів задля реалізації поставлених завдань є процес запобігання та врегулювання конфліктів, забезпечення та захист прав національних меншин. Відповідний ракурс політики ОБСЄ в напрямі гармонізації міжетнічних відносин задекларовано за часів створення ОБСЄ (1975р.), його відображено в таких принципах, як:

1) права людини не обмежуються недискримінаційним ставленням до осіб, а передбачають також колективне наділення етнічних меншин освітніми, соціальними та політичними правами;

2) питання, що стосуються національних меншин, не є суто внутрішньою справою відповідних держав, а отже, можуть бути предметом легітимного втручання міжнародних організацій [19].

На початку 21 століття в рамках ЄС було затверджено ряд нормативно-правових актів, котрі якимось чином стосуються проблеми національних меншин. Наприклад, 29 червня 2000 року було прийнято Директиву Ради Євросоюзу, що запроваджує принцип рівного поводження з особами, незважаючи на їх расову або етнічну приналежність [20].

27 листопада цього ж року Рада ЄС ухвалила рішення, яким було створено програму дій Співтовариства для боротьби з дискримінацією [21].

Хоча у вказаних документах немає чітких посилань на термін «національні меншини», однак тут вказується, що забороняється переслідування за ознаками расового чи національного походження. В цьому випадку будь-яким особам гарантується захист від протиправного обмеження за етнічним критерієм.

Один із найбільш вагомих внесків щодо питання захисту прав національних меншин зробила Рада Європи, затвердивши Рамкову конвенцію про захист національних меншин.

Проаналізувавши та дослідивши Рамкову конвенцію можна сказати, що Конвенція є першим юридично обов'язковим багатостороннім документом, який стосується захисту національних меншин в цілому. Її головною метою є захист існування національних меншин в рамках відповідних територій держав, котрі підписали та ратифікували міжнародний документ. Конвенція спрямована на повне сприяння та реальне забезпечення рівності національних меншин шляхом утворення належних умов, які дозволяють їм зберігати і розвивати свою культуру та зберігати свою національну самобутність [22].

Основними принципами, які офіційно закріплені у Рамковій конвенції про захист національних меншин є недопустимість дискримінації за расовою чи національною приналежністю; принцип рівності людей перед законом відповідно до статті 4: «Сторони зобов'язуються гарантувати особам, які належать до національних меншин, право рівності перед законом та право на рівний правовий захист. У цьому зв'язку будь-яка дискримінація на підставі приналежності до національної меншини забороняється»; сприяння та збереження культури, релігії, рідної мови, традицій, обрядів (тобто самобутності) кожної національності, передбачене статтею 7: «Сторони забезпечують поважання прав кожної особи, яка належить до національної меншини, на свободу мирних зборів, свободу асоціації, свободу виявлення поглядів і свободу думки, совісті та релігії» [22].; свобода мирних зібрань та асоціацій; свобода думки, слова та віросповідання; право на доступ і використання засобів масової інформації, участь в економічно-соціальному, культурному та політичному житті держави.

Одним з найголовніших принципів виступає заборона примусової асиміляції, тобто злиття одного народу з іншим (зазвичай корінним) шляхом засвоєння його мови, культури, національних звичаїв і традицій.

Слідкуючи за останніми новинами, можна зазначити, що Рада Європи зобов'язалася надавати Україні підтримку щодо забезпечення прав національних меншин. Про вказану інформацію йшлося 1 лютого 2018 року під час зустрічі Заступника Міністра закордонних справ України Василя Боднара з делегацією Ради Європи.

Основна увага зустрічі була сконцентрована на обговоренні майбутнього проекту «Зміцнення захисту національних меншин в Україні», котрий буде реалізовуватися у рамках спільної програми Європейського Союзу та РЄ «Партнерство заради належного врядування».

Сторони погодились, що новий проект, завдяки спільним зусиллям України, Ради Європи та Європейського Союзу, стане своєрідним інструментом для вдосконалення правових та інституційних рамок захисту національних меншин відповідно до існуючих найкращих європейських стандартів й практик. Важливою складовою проекту має стати підвищення потенціалу українських органів влади, відповідальних за питання національних меншин та мовної політики, щодо реалізації механізмів координації та консультацій з усіма зацікавленими сторонами.

У рамках підготовки до старту проекту, аналізу потреб та визначення його специфічних завдань, заплановано низку консультацій з державними органами влади, представниками неурядових організацій та громадськими організаціями національних меншин [23].

Отже, прагнучи максимально забезпечити права національних меншин, Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями; пріоритетним напрямком діяльності держави є ефективне забезпечення прав та свобод людини і національних меншин в тому числі, поступово запроваджуючи при

цьому, для більш дієвої реалізації, європейські стандарти захисту прав національних меншин.

ВИСНОВКИ

Отже, дослідивши законодавство України у сфері забезпечення прав національних меншин, можна дійти висновку, що по великому рахунку держава забезпечує офіційне закріплення прав національних меншин у багатьох нормативно-правових актах. Тому головним завданням залишається гарантія дотримання прописаних прав у всіх сферах суспільного життя, контроль за втіленням даних свобод на практиці, формування удосконаленої бази національного законодавства щодо вказаного питання та більш детальне тлумачення, а, можливо, і розширення прав та свобод національних меншин.

Однак, можна стверджувати, що права національних меншин, котрі задекларовані та гарантовані в Конституції України та інших нормативно-правових актах не повною мірою втілені в життя. Україна від початку її незалежності і до сьогодні стоїть на шляху удосконалення системи реалізації прав і свобод національних меншин, адже від того, якою мірою будуть виконуватися закріплені в Конституції України, законах України та інших нормативно-правових актах права представників національних меншин,

залежатиме не лише їхній соціальний статус і ступінь інформованості в суспільстві, а й рівень солідарності, гуманізму та взаємоповаги між людьми.

Проаналізувавши законодавство деяких європейських країн можна зробити висновок, що зміст Конституцій європейських держав свідчить про те, що майже в кожній третій державі закріплено насамперед право на національне самовизначення, тобто кожен має право на вільне вираження своєї належності до певної нації. В більшості держав передбачена заборона на примусове змінення власної національної належності. Гарантується право на вільне використання мов національних меншин та спостерігається позитивна тенденція до збільшення обсягу прав національних меншин, забезпечення реалізації їх в усіх сферах суспільного життя.

Тому, висвітливши дані позиції, можна **рекомендувати** внести деякі зміни і до національного законодавства.

1. Насамперед, необхідно удосконалити Закон України «Про освіту», внісши деякі доповнення, а саме у сфері забезпечення навчання мовою національних меншин не лише у комунальних закладах освіти, але і у державних, оскільки цим Законом даної позиції не передбачено. Однак, я вважаю, що потрібно утворити вечірні школи і навчання мовою національних меншин повинно проходити під час занять у вечірніх школах, оскільки проживаючи на території України навіть національні меншини повинні вільно володіти державною мовою.

2. Певні дискусії та проблеми виникли й у зв'язку з тим, що за новим законом передбачалося навчання в усіх навчальних закладах державною мовою, чим обмежувалися права національних меншин, в першу чергу угорців, поляків та румунів (дані меншини становлять на Західній Україні найбільш чисельні групи). Однак, Україна задля ефективного та більш поступового впровадження в життя норм цього закону здійснила наступні дії: 14 лютого 2018 року Уряд проголосував за проект закону, що має збільшити перехідний період для імплементації мовної статті ЗУ «Про освіту» до 2023 року. Тобто на реалізацію положень закону дається декілька років.

3. Оскільки спостерігається тенденція до зниження рівня та погіршення якості загальної середньої освіти у дітей зі шкіл з навчанням мовами національних меншин, що підтверджується результатами ЗНО, все ж запровадження навчання державною мовою є необхідним, але при цьому не допустимо лишити права національних меншин на навчання рідною мовою. Тому, потрібно організувати вечірні школи для вивчення мов національних меншин.

Отже, прагнучи максимально забезпечити права національних меншин, Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями; пріоритетним напрямком діяльності держави є ефективне забезпечення прав та свобод людини і національних меншин в тому числі, поступово запроваджуючи європейські стандарти захисту прав національних меншин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 грудня 2017 року та середня чисельність у січні-листопаді 2017 року / Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Електронні дані. –Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин: станом на 18.12.1992 р., прийнято резолюцією 47/135 Генеральної Асамблеї ООН/ Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_318
3. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 № 2494-XII/ Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>

4. Декларація прав національностей України: станом на 01.11.1991 р. № 1771-ХІІ/ Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: прийнятий 16.12.1966 р., а ратифікований 19.10.1973 р., № 2148-VIII/ Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042
6. Верховна Рада України [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Київ : 1994-2018. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua> (дата звернення 03.02.2018)
7. Президент України [Електронний ресурс] : [Офіційне інтернет-представництво]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua> (дата звернення 03.02.2018)
8. Урядовий портал [Електронний ресурс] : [Веб-портал органів виконавчої влади]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua> (дата звернення 03.02.2018)
9. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
10. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс] // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
11. Мовна стаття Закону «Про освіту» не звужує, а розширює і гарантує права національних меншин / Голос України: станом на 05.10.2017 р. [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/294386>
12. Якубова Л.Д. Національні меншини України [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: «Наукова думка», 2010. - 728 с.

13. Конституція Словацької Республіки від 1 вересня 1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=110>
14. Конституція Румунії від 21 листопада 1991 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=111>
15. Конституція Угорщини від 25 квітня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=298>
16. Конституція Іспанії від 27 грудня 1978 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=149>
17. Конституція Республіки Ісландії від 17 червня 1944 року (з урахуванням поправок в 1984 році, 1991, 1995 та 1999 році) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=150>
18. Конституція Республіки Хорватія від 22 грудня 1990 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=107>
19. Мицик В.В. Права національних меншин у міжнародному праві: Монографія – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004.- 287 с.
20. Директива Ради 2000/43/ЄС від 29 червня 2000 року щодо імплементації принципу рівноправності осіб незалежно від расової або етнічної приналежності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecmi-epp.org/wp-content/uploads/2015/03/Council-2000_43_EC_UK-.pdf
21. Council of the European Union (2000c), Decision of 27 November 2000 establishing a Community action programme to combat discrimination (2001-2006), (2000/750/EC), OJ L 303/23
22. Рамкова конвенція про захист національних меншин від 1 лютого 1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_055
23. Урядовий портал [Електронний ресурс] : [Веб-портал органів виконавчої влади]. – Режим доступу:

http://old.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=250559114&cat_id=244277212 (дата звернення 03.02.2018)